

зберігся і навіть поширений в гірських районах Карпат (Гуцульщина, Бойківщина) в середовищі вівчарів, але узвичаївся в усій Україні під назвою *дримба*, хоча відомі ще такі найменування: *вигран* [11, с.78], *виграни* [17, т.І, с.64], *вирган* [9, т.І, с.181], *вігран* [9, т.І, с.203], *вірган* [9, т.І, с.239], *органи* [4, т.І, с.72], *дримля*, *дрімля* [13, с.94; с.Радванці, с.Жукотин], *дрімка* [6, ч.І, с.235; с.Плав'є, с.Риків], *дрімки* [с.Івашковець], *дрімливизи*, *дрімота* [с.Гребенів, с.Коростів], *зубанка* [11, с. 13], *органець* [9, т. III, с.62], *дремба* [с.Зелене, с.Стебні, с.Шибений], *орган* [лемк. 18, с.269], *доромба*, *турумба* [с.Климець, с.Жупане, с.Тухолька].

Українці, як один із древніх народів, витворили свій оригінальний лексичний запас на позначення відповідних музичних реалій, зокрема духових музичних інструментів. Поряд із запозиченнями (гобой, фагот, кларнет, тромбон) маємо в розпорядженні української мови доволі розвинуту термінологію, утворену на національній основі засобами українського термінотворення (сопілка, денцівка, дудка, зубівка, очеретянка, пишалка, півтораденцівка, ребро, свистало, теленка, цівниця). Цей лексичний пласт української мови заслуговує на пильнішу, ніж досі увагу як музикантів-інструментознавців, так і лінгвістів, адже саме тут маємо своєрідне відбиття мовної картини світу.

1. Бобровникова Є. *Граї, музико.* – К., 1968. – 84 с. 2. Булик З., Дем'ян І. *Народні музичні інструменти // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження.* – К., 1983. – С. 265-269. 3. Гуменюк А.І. *Українські народні музичні інструменти.* – К., 1967. – 244 с. 4. Желехівський Є., Недільський С. *Малорусько-німецький словар.* – Львів, 1886. – Т.І-ІІ. 5. Лисько З. *Музичний словник.* – Стрий, 1933. – 165 с. 6. Онишкевич М. *Словник бойківських говірок.* – К., 1984. – Ч.І-ІІ. 7. *Русско-украинский словарь в трех томах.* – К., 1969. – Т.І-ІІІ. 8. Скляр І. *Подарунок сопілкарям.* – К., 1968. – 60 с. 9. *Словарь української мови. За ред. Б.Грінченка.* – К., 1907-1909. – Т.І-ІV. 10. *Словник іншомовних слів. За ред. О.Мельничука.* – К., 1974. – 776 с. 11. *Словник музичної термінології. Проект.* – Харків-Київ, 1930. – 135 с. 12. *Словник української мови в 11-ти томах.* – К., 1970-1980. – Т.І-ХІ. 13. Суха Л. *Українські народні музичні інструменти // Український календар.* – Варшава, 1966. – С. 281-287. 14. *Українська радянська енциклопедія.* – К., 1959-1968. – Т. І-ХVІІ. 15. *Український радянський енциклопедичний словник у трьох томах.* – К., 1966-1968. – Т. І-ІІІ. 16. *Українсько-російський словник.* – К., 1953-1963. – Т.І-ІV. 17. Уманець М., Спілка А. *Словарь російсько-український.* – Львів, 1893-1898. – Т.І-V. 18. Хоткевич Г. *Музичні інструменти українського народу.* – Харків, 1930. 19. Юцєвич Ю. *Словник музичних термінів.* – К., 1971. – 142 с. 20. Яремко Б. *Виготовлення традиційних карпатських народних флейт // Записки НТШ. Праці секції етнографії та фольклористики.* – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 137-154. 21. Яремко Б. *Народні музичні інструменти // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження.* – К., 1987. – С. 346-353. 22. *Матеріали діалектологічних експедицій З.Булика на хуторі Майдан, у селах Губків, Маренін Березнівського р-ну Рівненської обл., Радванці, Волиця Радехівського р-ну Львівської обл., Білозірка Лановецького р-ну Тернопільської обл., Ільник, Жукотин, Ясінка Турківського р-ну Львівської обл., Зелене, Стебні, Шибений Верховинського р-ну Івано-Франківської обл., Гребенів, Івашковець, Климець, Коростів, Орляв, Плав'є, Риків, Тухолька, Хітарь Стрийського р-ну Львівської обл.*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОВКІЛЛЯ: ВИЗНАЧЕННЯ, СКЛАДОВІ, ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА

© Богдан Пунько, 2000

Національний аграрний університет, Київ

На порозі тисячоліть серед відомих глобальних проблем людства на перше місце вийшла серйозна загроза життєздатності планети Земля. Людська цивілізація на невеличкому «космічному кораблі», яким є Земля, може загинути від тісноти; накопичення власних нечистот; радіоактивного і хімічного забруднення ґрунтів, води, повітря та продуктів харчування; від дегуманізації цивілізації, викликаної тим, що люди

не залишають на землі місця для своїх природних супутників – тварин, риб, птахів, рослин, навіть для своїх потомків; від бездумних варварських дуже частих і не достойних звання «гомо сапієнс» (скоріше «гомо несапієнс») військових катаклізмів; від екологічних катастроф і аварій, як наслідків необдуманого хижацького ставлення до природних ресурсів і т.д.

Вже настала пора повернути до цієї проблеми обличчя всієї людської цивілізації, поки вона (цивілізація) не втратила його повністю. Вже настала пора науку, культуру, духовність, моральність, економіку, техніку, технології підпорядкувати цій першорядній проблемі й врятувати життєздатність планети Земля, тобто вижити й зберегти рід людський. Вже потрібні колосальні зусилля всього людства – нові ідеї, нові технічні і технологічні проекти, нові погляди на систему споживання і життєвих цінностей. Необхідна підтримка і стимулювання всіх практичних починань, науково-дослідних і конструкторських розробок, спрямованих на стабілізацію екологічного стану довкілля, нарешті, нова всецивілізаційна еколого-соціально-економічна філософія, політика і ідеологія, які сприятимуть порозумінню землян, а отже виживанню на землі і самої Землі. В цьому аспекті важливо усвідомити, які фундаментальні заходи можуть відвернути загрозу життєздатності планети Земля? Чи може людська цивілізація уникнути участі бути знищеною?

Можливо тут є доречним філософський вислів «ніколи не буває пізно» або «краще пізно, ніж ніколи». Але шляхи обмежені, їх тільки два! Перший – змінити зовнішні фактори або обставини, тобто змінити Космос, перебратись «робити збитки» на іншу планету тощо. Другий – розпочинати змінюватися і змінюватися обов'язково самим нам – людям. На жаль, через об'єктивні причини, перший шлях нам не під силу... принаймні поки що, отож, для виживання нам необхідно – і це терміново треба починати! – змінитися самим. Ось базисні складові нашої неминучої трансформації у 21 ст.: роззброєння окремих людей і всього людства, вивільнені засоби і кошти спрямувати на відновлення екології Землі; локалізувати, створити відокремлені резервації для «чорних душ» (вбивць, маньяків, насильників, садистів і ін. підлих людей); розробити нові світоглядні філософські концепції, засновані на реалізації ідей та реалій Космосу, які спиратимуться на Віру, Моральність і Духовність; оголосити добровільний мораторій на наукові дослідження в області тонкої матерії (клонування, генетичне модифікування культур зокрема) і Космічного Розуму до вирішення всього комплексу «більш земних» проблем; добровільно відмовитись від абсурдних задумів і ідей «зоряних воєн», «військового протистояння Космічному Співтовариству» тощо; екологічна мотивація та економічна доцільність використання і відтворення економічних ресурсів; оптимум (пропорційність) співвідношення різних частин суспільного економічного продукту (виробництво засобів виробництва, виробництво предметів споживання); виробничі альтернативи використання і відтворення економічних ресурсів; технологічні можливості суспільного виробництва; оптимізація регулювання процесами природокористування в рамках економіки всієї людської цивілізації - екологічного середовища планети Земля; уточнення нормативно-показникової бази природно-ресурсного потенціалу в розрізі країн Світу з розрахунку на 1 мешканця і т.д.

Саме поєднання і використання на практиці перелічених фундаментальних складових сприятиме розв'язанню складних еколого-економічних проблем, які нагромадило людство на стику тисячоліть

На нашу думку, авторами, які досліджують еколого-економічну науку, недостатньо акцентується увага на роль і місце, вплив і мотивацію еколого-економічну сутність, ціннісну орієнтацію і вартість "Людини" серед проблематики, яка є характерною для еколого-економічної науки, особливо в системних взаємозв'язках «Людина ↔ природні ресурси ↔ суспільне відтворення», «Економіка ↔ людина ↔ Світ», «Експес ↔ людина ↔ сукцесія», «Економіка ↔ людина ↔ екологія», «Людина ↔ суспільне відтворення ↔ природокористування ↔ довкілля» тощо, а самі визначення є дещо спрощеними, такими, що не відповідають потребам сучасності.

Довкілля з точки зору ISO-14000 (серія міжнародних стандартів про системи менеджменту якості, 1994) – "середовище, в якому організація проводить свою діяльність; сюди належать повітря, вода, земля, природа, флора та фауна і людина, а також взаємовідносини між усіма цими факторами". Довкілля простежується у цьому контексті від організації до глобальної системи... Німецький термін довкілля (Umwelt - нім. – "людина у центрі, природа лише як оточуючий її світ", англійський відповідник environmental.

На наш погляд, під терміном "довкілля" слід розуміти органічне і/або гармонійне поєднання людини, її наукової і практичної діяльності, оточуючого навколишнього середовища, тобто умов для її існування, органічної та неорганічної природи як у межах Землі, так і позаземному Всесвіті. Нами подається до деякої міри комбіноване і/або комплексне розширене визначення цієї галузі знань, а також пропонується замість терміна "Економіка природних ресурсів, природокористування та охорони навколишнього природного середовища" вживати термін "Економіка довкілля", трактуючи при цьому таке його визначення.

Економіка довкілля (економіка природних ресурсів, природокористування і охорони навколишнього природного середовища) - це наука і/або предмет наукового дослідження та вчення, по-перше, про роль і місце людини серед цінностей природи у системі взаємодії сукупних суспільно-виробничих відносин, що склалися в результаті суспільного відтворення у певній галузі або сфері суспільної діяльності, з довкіллям та на міжгалузевому рівні, в рамках екологічного середовища (у перетворенні світу) для забезпечення свого існування як у земних, так і у майбутньому позаземних умовах, використовуючи при цьому природно-ресурсний потенціал планети Земля і/або інших планет; по-друге, про еколого-економічну сутність людини в процесі реалізації технологічних можливостей суспільства, розміщення продуктивних сил, використання наявних матеріальних цінностей, що є у природі якої-небудь країни (земельний, лісовий фонди, корисні копалини, прісноводні ресурси тощо) з метою нагромадження сукупного суспільного продукту, задоволення різноманітних інтересів та потреб, її відповідальність за їх раціональне або ірраціональне використання і відтворення; по-третє, про практичну діяльність і мотивацію людини під час розгляду і вивчення процесів взаємодії окремих елементів екосистем земної кулі, ліквідації наявних відхилень (особливо в контексті інтенсивного господарського і техногенного антропогенних впливів, максимізація яких мала місце у другій половині ХХ сторіччя), підходів і методів еколого-економічної оцінки природних ресурсів, впливу певних економічних факторів на окремі елементи екосистем, наслідків цього впливу, пропозиції практичних заходів (еколого-економічні стимули, еколого-економічні санкції, плата за природні ресурси, екоподатки, нормативи впливу тощо), які б забезпечували раціональне використання і відтворення природно-

ресурсного потенціалу, запобігання або ліквідацію негативного ефекту, тобто сталий (еколого-економічно збалансований) розвиток регіональної і континентальної екології. позитивну тенденцію екодинаміки; по-четверте, про ціннісну орієнтацію і вартість людини, виражену інтегральною еколого-економічною оцінкою стану природних ресурсів, природокористування, природного середовища і/або умов для проживання сьогодишнього і наступних поколінь.

З цього визначення випливають визначення системних еколого-економічних зв'язків взаємодії людини і природи, таких як "Людина ↔ природні ресурси ↔ суспільне відтворення", "Економіка ↔ людина ↔ Світ", "Експес ↔ людина ↔ sukcesія", "Економіка ↔ людина ↔ екологія", «Людина ↔ суспільне відтворення ↔ природокористування ↔ довкілля» на яких власне і слід будувати еколого-економічну політику і/або еколого-економічну теорію, методологію і практику на початку XXI сторіччя. А на їх основі, в свою чергу, сформульовано нові терміни: "Еколого-соціально-економічна філософія" (свого роду есе-філософія), «Еколого-соціально-економічна ідеологія» (есе-ідеологія) та Міжнародна еколого-соціально-економічна політика (Месе-політика) сучасної економіки довкілля.

Сам термін "економіка природокористування" більше вказує на чисто економічну мотивацію використання природи, ніби пояснює як потрібно по- економічному користуватися природою, а термін "економіка довкілля" більше указує на еколого-економічну мотивацію дотримання належної якості довкілля, відповідного екобалансу виробничої діяльності та місцевості (території), звичайно розуміючи при цьому процеси взаємодії людини та природи і в першому і в другому випадках.

Тобто, ми ведемо мову про уточнення або більш вдалу інтерпретацію цього предмету науки і вчення. Все-таки, тут переслідується кінцева мета – забезпечення екозбалансованого суспільного розвитку та високоєфективного, з точки зору забезпечення існування людства, стану довкілля.

Звідси сформуємо сконцентроване, вузьке тлумачення завдання "економіки довкілля" - організувати оптимальну взаємодію людини з навколишнім середовищем, органічною та неорганічною природою, яка власне носитиме характер органічного і/або гармонійного поєднання або по іншому - організувати оптимальну взаємодію людини в системних еколого-економічних взаємозв'язках: "Людина ↔ природні ресурси ↔ суспільне відтворення", "Економіка ↔ людина ↔ Світ", "Експес ↔ людина ↔ sukcesія", «Людина ↔ суспільне відтворення ↔ природокористування ↔ довкілля» та "Економіка ↔ людина ↔ екологія". Наука про взаємозв'язки суспільства та природи є невід'ємною складовою сучасної цілісної і/або глобальної системи наук про довкілля. Роль, місце і складові "економіки довкілля" наочно зображено на структурній схемі наук про довкілля (рис. 1).

Нижче наводимо перелік і визначення нових або розвинутих еколого-економічних термінів:

1. «Екоаспекти» - напрямки наукової діяльності, спрямовані на: 1) дослідження факторів господарського і техногенного впливу на стан навколишнього середовища; 2) вивчення методів підвищення ефективності і удосконалення організації використання природних ресурсів та покращання охорони навколишнього середовища; 3) розробка науково обґрунтованих заходів і практичних рекомендацій для підвищення коефективності взаємодії людини і довкілля.

2. «Екодинаміка» - зміни соціально-економічного розвитку і соціально-екологічного становища людства; в значній мірі залежать від цінностей, тотальності політичних інституцій і процедур, економічних систем окремих суспільств, які визначають окремі підходи щодо формування сучасної екоідеології. Е.д. може характеризуватись позитивною або негативною тенденцією, на перших етапах суспільного буття носила характер стійкого розвитку.

3. «Екоефективність природокористування» - досягнення економічного зростання суспільства на основі раціонального науково-технічного прогресу, обмеження масоенергообміну в системі «природа-суспільство»; ступеня концентрації, глибини та напруженості антропогенного впливу на природне середовище з урахуванням вимог законодавства і нормативів міжнародного та національного рівнів щодо охорони навколишнього середовища, для задоволення оптимальних суспільних потреб і забезпечення життєдайного повноцінного стану навколишнього середовища для проживання та діяльності сьогодишнього покоління, його покращання для наступних поколінь.

4. «Екоідеологія» - сучасна суспільно-економічна концепція, яка першочергово повинна спрямовувати зусилля суспільства на відтворення та раціональне використання природних об'єктів, вивчення їх природи та змін внаслідок господарської діяльності людини і розкриття складних взаємозв'язків між окремими компонентами.

5. «Еколого-соціально-економічна філософія» («есе-філософія») - тактика і стратегія господарювання людини (суспільства, цивілізації) в умовах економіки суспільства з його глобальними еколого-економічними вимірами і проблемами, в умовах економіки довкілля як домашнього господарства всього людства.

6. «Еколого-соціально-економічна ідеологія» («есе-ідеологія») - сучасна суспільно-економічна концепція, яка першочергово повинна спрямовувати зусилля суспільства на відтворення та раціональне використання природних об'єктів, вивчення їх природи та змін внаслідок господарської діяльності людини і розкриття складних взаємозв'язків між окремими компонентами.

7. «Економіка ↔ людина ↔ Світ» - роль і місце людини у системі взаємодії суспільно-виробничих відносин у рамках екологічного середовища (перетворенні світу) для забезпечення свого існування (задоволення інтересів і потреб) як у земних так... і позаземних умовах, використовуючи при цьому природно-ресурсний потенціал планети Земля і/або інших планет...

8. «Економіка ↔ людина ↔ екологія» - роль людини і її вплив при розгляді та практичному вирішенні економічних проблем навколишнього середовища, її центральне місце серед цінностей природи, її ціннісна вартість, виражена екологічним станом природного середовища.

9. «Екопроблематика» - коло питань, які розкривають: 1) сучасну характеристику і особливості взаємодії сукупних суспільно-виробничих відносин, життєдіяльності людини та специфічних виробничих відносин, які склалися у певній галузі або сфері суспільної діяльності з навколишнім середовищем; 2) методи оцінки впливу окремих економічних факторів на окремі елементи екосистем земної кулі, його наслідків; 3) заходи, які б забезпечували запобігання негативних явищ, стійкий розвиток регіональної, континентальної і глобальної екології та позитивну тенденцію екодинаміки.

10. «Екотермін» - слово, або словосполучення, що виражає певне поняття еколого-економічного змісту. Наприклад, «екоаспекти», «екодинаміка».

11. «Екотермінологія» - 1) розділ лексики, що охоплює визначення понять еколого-економічної науки; 2) сукупність термінів еколого-економічного спрямування. Наприклад, «економіка та екологія наземних екосистем», «економіка та екологія прісноводних екосистем» тощо.

12. «Експес ↔ людина ↔ sukcesія» - вплив людини на природні процеси взаємодії окремих елементів екосистем земної кулі, її роль у ліквідації наявних відхилень, особливо в контексті інтенсивного господарського і техногенного антропогенного впливу, максимізація якого мала місце в другій половині ХХ сторіччя.

13. «Людина ↔ природні ресурси ↔ суспільне відтворення» - еколого-економічна сутність господарської діяльності людини в процесі використання наявних матеріальних цінностей, що є у природі якої-небудь країни (земельний та лісовий фонди, корисні копалини, прісноводні ресурси і т.д.) з метою нагромадження сукупного суспільного продукту та задоволення різноманітних потреб, її відповідальність за їх раціональне або ірраціональне використання і відтворення.

14. «Людина ↔ суспільне відтворення ↔ природокористування ↔ довкілля» - досягнення оптимального співвідношення різних частин суспільного економічного продукту, уточнення нормативно-показникової бази природно-ресурсного потенціалу, оптимізація процесів природокористування в рамках економіки всієї людської цивілізації, удосконалення технологічних можливостей, пошук виробничих альтернатив, екологічна мотивація та економічна доцільність в процесі використання і відтворення економічних ресурсів тощо.

15. «Міжнародна еколого-соціально-економічна політика» («месе-політика») - сукупність економічних інструментів і/або методів екологічної політики, спрямуванням якої є еколого-економічно збалансований соціально-економічний розвиток регіонів, країн, людської цивілізації в цілому шляхом прийняття та дотримання міжнародних еколого-економічних законів, конвенцій, хартій, актів, положень та інших нормативно-правових документів.

16. «Науково-виробничий полігон» («НВП») – це експериментальні науково-дослідні і практичні ділянки відтворення високопродуктивних за запасами деревини, кисню, естетичними і санітарними умовами деревостанів сосни, модрина, кедр, смереки, ялиці на основі заміни низькопродуктивних похідних деревостанів (грабняків тощо) шляхом їх поступової реконструкції, а також, на територіях агролісотораційного фонду.

17. «Територіально-виробничий комплекс спеціального лісовирощування» («ТВКСЛ») - територіально-виробничий комплекс спеціального лісовирощування – це, в першу чергу, прискорене відтворення цільових лісосировинних ресурсів, тобто створення додаткової пропозиції промислових деревних сортиментів. В другу чергу, це наближення джерел деревної сировини до великих споживачів, зниження витрат на перевезення лісоматеріалів, збільшення лісистості України тощо. Можуть створюватись як на основі заміни низькопродуктивних похідних деревостанів, так і заліснення земель лісомеліоративного фонду.

ВСЕСВІТ
ЛЮДИНА,
її наукова і практична діяльність
СУЧАСНА НАУКА ПРО ДОВКІЛЛЯ (еколого-соціально-економічна філософія)
РОЛЬ АБО ФУНКЦІЯ НАУКИ ПРО ДОВКІЛЛЯ

Екологічна	Сировинна	Соціальна	Економічна	Еколого-економічна
------------	-----------	-----------	------------	--------------------

КЛЮЧОВІ НАУКОВІ НАПРЯМКИ

Наука про всесвіт	Техно-господарсько-галузєва наука	Соціоекологічна наука	Наука про суспільно-виробничі відносини	Наука про взаємозв'язки суспільства та природи
-------------------	-----------------------------------	-----------------------	---	--

КЛЮЧОВІ ДИСЦИПЛІНИ

Загальна екологія	Розміщення продуктивних сил	Урбоекологія	Економічна теорія	Економіка довкілля
-------------------	-----------------------------	--------------	-------------------	--------------------

ДЕЯКІ ДОПОМІЖНІ ДИСЦИПЛІНИ

Екологія живих організмів	Енергетика	Наука і освіта	Політична економія	Екологічна економія
Геоекологія	Промисловість	Право	Макроекономіка та мікроекономіка	Економіка прісноводних екосистем
Космологія	Агропромисловий комплекс	Етика і естетика	Економічна історія та економічні системи	Економіка солонowodних екосистем
Географія	Технології	Історія суспільства	Менеджмент	Економіка наземних екосистем
Охорона природи	Транспорт	Філософія	Маркетинг	Економіка охорони здоров'я, відпочинку і туризму
Екологія людини (екогенологія)	Військово-промисловий комплекс	Демографія та історія міст	Підприємство та ринкові відносини	Економіка освоєння космосу і воєн
		Екополітика		

Міжнародна еколого-соціально-економічна політика

Рис. 1. Структурна схема наук про довкілля